

L'actual capella de Santa Maria de Bruguers, dins del terme de Gavà, al peu del castell d'Eramprunyà, en el lloc conegut com el Sitjar, té aquesta advocació des dels inicis del segle XVI, quan s'hi traslladà la imatge de la Mare de Déu de Bruguers que fins aleshores s'havia venerat a l'antiga capella de Bruguers (avui Bruguers Vell). La capella, fundada i dotada pel senyor d'Eramprunyà, Ferrer de Santmartí, durant la primera meitat del segle XIII, sota l'advocació de Santa Magdalena del Sitjar, és un petit edifici d'una nau i un absis, coberts amb volta apuntada, construït amb carreus de pedra rogenca. El sòl de l'absis és uns 60 centímetres més alt que el de la nau, del qual el separen tres esglaons. L'ampliació del segle XVI, perfectament identificable, està constituïda pel cor, les capelles laterals i la façana.

BIBLIOGRAFIA

- AA. DD. *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat com a eina de futur*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- *Catalunya Romànica*, vol. XX. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.
- PAGÈS I PARETAS, Montserrat. *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Guadalupe Miras i Bernal

COL·LABORACIÓ

ELS NOUS SUPORTS DELS ABSIS ROMÀNICS DEL MUSEU EPISCOPAL DE VIC

Agraïm al senyor Josep M. Xarrié, Cap del SRBM, que ens hagi permès reproduir el següent article, publicat a *Rescat. Butlletí del Servei de Restauració de Béns Mobles* (núm. 6, desembre 1998).

Les pintures dels absis romànics de Sant Sadurn d'Osormort i de Sant Martí del Brull, del Museu Episcopal de Vic, estan actualment dipositades i en procés de restauració en el Centre de Sant Cugat del Vallès. Després que les pintures d'aquests absis foren arrencades de la seva localització original - en els anys quaranta -, es van traslladar a un nou suport de tela, per adherir-les posteriorment a un altre suport rígid de sulfat de calci (guix), d'uns tres centímetres de gruixària, que havia de permetre la seva presentació tal com era *in situ*. Anys després, amb motiu de la recent remodelació del museu i de l'enderrocament dels seus murs, les teles que contenien les capes pictòriques d'aquests absis s'han hagut de separar del suport de guix. Ha estat precisament en el transcurs d'aquesta operació quan s'ha pogut observar un procés de degradació que fins aleshores quedava ocult, però que a la llarga podria haver motivat seriosos desperfectes, i afectat en darrer terme la policromia. Entremig dels dos suports - tela i guix - s'han descobert unes colònies de fongs, en actiu, que es manifesten en forma de grans taques negres. El fet no ens ha pas d'estranyar: el que és la mateixa pel·lícula pictòrica del fresc romànic està ben adherida a les dues teles de cotó, atès que es van enganxar amb caseïnat de calci, un producte utilitzat tradicionalment, que té la peculiaritat de no alterar-se en contacte amb la humitat. Però, en canvi, l'adhesiu utilitzat per enganxar pintura i teles al guix, un engrut de farina amb cola de cartilags, sí que és un producte higroscòpic, com també ho és, a més de porós, el suport receptor de sulfat de calci. Amb tota probabilitat, les característiques d'ambdós materials, en combinació amb el clima de Vic, deuen haver estat la causa de l'aparició d'aquests microorganismes en més d'un 60% de la superfície d'adhesió.

La proliferació d'aquests fongs posa en qüestió la situació actual de totes les pintures murals que foren arrencades i traspassades amb el mateix sistema, i que ara estan repartides per diferents museus de Catalunya. En el cas de les pintures que estem tractant, i per evitar aquesta problemàtica, el Servei de Restauració, responsable de la conservació dels absis i dels altres béns mobles del Museu Episcopal de Vic, ha dissenyat uns nous suports per a les pintures, a base d'alumini. Aquest material evitarà els problemes que provocava el guix, a causa de la seva higroscopicitat, i també els de la fusta, que és un camp abonat per a diverses classes d'insectes xilòfags. Així mateix, la seva lleugeresa, en comparació amb altres materials, i la possibilitat de poder retornar la forma original a cada absis, reforcen aquesta opció. Rarament els absis romànics tenien formes geomètriques regulars, i en canvi podem constatar que, amb la fusta com a material de suport, els absis s'han fet, des de principis de segle, llevat de les pintures de Sant Tomàs de Fluvià, l'any 1983, de formes regulars, cosa que fa que la informació que rebem en contemplar-los no sigui del tot fidedigna.

Josep M. Xarrié

EL CASTELL ALTMEDIEVAL

Què és un castell? És un edifici construït amb una finalitat d'ús militar. Tenia una situació de domini de l'horitzó i amb un camí d'accés amagat de la visibilitat d'un possible enemic. Respon a un concepte de valoració d'una estratègia per a poder defensar un territori de frontera o vigilar el pas d'un camí i assegurar l'existència d'un espai de poblament front les possibles escomeses de l'enemic. L'edifici del castell té una arquitectura característica: la torre, el clos de murs i valls, l'habitació del castlà i la capella. Cal no confondre aquesta darrera amb l'església parroquial, externa però propera al castell.

La riquesa d'aquestes construccions és molt variable i ens és poc coneguda a causa de les reformes posteriors o, simplement, pel seu abandonament i posterior enderroc. Com a conseqüència lògica d'aquest plantejament constructiu, hom ha de disposar d'un sistema econòmic per a poder assolir el compliment del manament de bastir l'edifici en un termini concret. Finançar, bastir i proveir el castell serà possible amb la concessió d'una propietat – un terme – i els seus rèdits seran invertits en aquesta comesa. La personalitat jurídica del castell termenat continuarà vigent durant el segle XIV, els fogatges respecten aquesta categoria castellera.

La torre és el centre del castell, emperò no hem de vincular totes les torres a un castell termenat: els espills o espiells, els miralles i les guàrdies i guardioles són torres que hem d'associar a un castell amb missions de vigilància complementàries de l'estratègia de defensa de la contrada. No hem de considerar com a torres o castells: les *domus* o cases fortes, el mas-torre o les torres costaneres dels segles XVI al XVIII o la torre del telègraf òptic del segle XIX, i d'altres edificis coneguts popularment amb el nom de *castell*.

El castell termenat és propi de la Catalunya Vella i de la Marca i no es documenta a les terres repoblades des del segle XII, especialment a partir de les conquestes de Lleida, Tortosa i, finalment, de Siurana (1153). Hem pogut comprovar que la majoria dels castells termenats han generat els moderns termes municipals. Aquest terme casteller tenia una parcel·lació administrativa a l'entorn de la parròquia. Podem afirmar, després d'una recerca, bé que no exhaustiva, que en diferents comarques de la Catalunya Vella i de la Marca la majoria dels castells termenats agrupen entre tres i cinc parròquies (poques vegades el nombre és superior). La parròquia tenia, en els segles altmedievals, una extensió aproximada d'uns vuit quilòmetres quadrats, per consegüent el terme d'un castell tenia, segons la seva orografia, una extensió d'entre trenta i quaranta quilòmetres quadrats. Ens trobem encara mancats d'una recerca i d'un estudi de la planificació i parcel·lació d'una àmplia àrea que ens permeti fer un apropament més reeixit en valorar l'extensió del terme d'un castell i d'una parròquia i la relació entre el castell i el nombre de parròquies que agrupa.